

Lise Müfredat Programlarında ve Ders Kitaplarında Çanakkale Savaşı'nın Öğretimi Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım

A Critical Approach to the Instruction of Dardanelles Campaign in Secondary Education Curricula and Text Books

Nevin YAZICI*

ÖZ:Bu çalışma, yakın tarihimizin en önemli olaylarından biri olan Çanakkale Savaşı'nın lise tarih müfredat programlarında ve ders kitaplarında hangi içerik ve yönelimle konu edildiğini eleştirel bir yaklaşımla değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Tarih bilincinin kazanılmasında önemli bir unsur olan tarih eğitimi, özellikle ulusların kaderini tayin eden olayların aktarımında önemle ve dikkatle ele alınması gereken bir konu olmanın yanı sıra yeni bilgi ve yaklaşımlarla da biçimlendirilmelidir. Gerek yakın Türk tarihinde gerek Dünya tarihinde dramatik bir önem taşıyan Çanakkale Savaşı, bu savaşın yer verildiği lise 10 ve 11. sınıf müfredat programları ve ders kitaplarında hangi kazanım ve kapsamla ele alındığı incelenmiş; betimleyici ve eleştirel nitelikteki çalışmada bu verilerden hareketle yeni öneriler sunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Çanakkale Savaşı, tarih eğitimi, tarih ders yapıtları

ABSTRACT: This study aims to assess the content and the methods are used in secondary education history teaching curriculum and text books, on Dardanelles Campaign which is one of the most significant incidents of recent history, using a critical approach. History education is a significant element in order to raise historical consciousness. Being one of the issues determining a nation's destiny, Dardanelles Campaign has to be assessed delicately. On the other hand the education of this issue has to be designated with new information and aspects when transmitting it to new generations. Dardanelles Campaign carries a dramatic meaning in the history of the Turks and the world, thus 10th grade and 11th grade curriculums and text books that are examining this issue are assessed. Considering those data, in this descriptive and critical study new suggestions are offered.

Keywords: Gallipoli campaign, history education, history cours books

1. GİRİŞ

Çanakkale Savaşı, I.Dünya Savaşı'nın tarihî seyri içinde askerî, siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel sonuçları itibarıyla Türk ve Dünya tarihinde önemli bir yer işgal eden ve özel olarak değerlendirilen bölümdür.

Çanakkale Savaşı deniz ve kara savaşlarından oluşmaktadır. İtilaf Devletlerinde oluşan Birleşik Filo, Çanakkale Boğazı'na girmek için ilk önemli teşebbüsünü 19 Şubat 1915'te gerçekleştirmiş, bunu diğer saldırılar takip etmiştir. 18 Mart 1915'te Türk askerinin zaferiyle, deniz muharebeleri son bulmuş, 25 Nisan 1915'te kara muharebeleri başlamış ve 9 Ocak 1916'ya kadar devam etmiştir. Çanakkale Boğazı'nın uzun ve dar yarımadası Gelibolu'da, bir yıla yakın bir süre devam eden deniz ve kara muharebelerinde pek çok milletten yüz binlerce insanın yaşamını etkileyen bu savaş, yarım milyona yakın zayıatla (şehit, yaralı, kayıp, hastalık vd) neticelenmiştir.

Çanakkale Savaşı'nda ölüm-kalım mücadelesi veren Türk milleti; ordusuyla, basınıyla, istihbarat örgütleriyle, yardım cemiyetleriyle ve tüm insanî unsurlarıyla (kadın, erkek, çocuk, yaşlı) büyük başarı kazanmıştır. Sınırlı cephanesi ve kısıtlı imkânlarıyla Türk askerinin gösterdiği mücadele adeta destanlaşmış ve "Çanakkale Geçilmez" sözleriyle ebedileştirmiştir.

* Öğretim Görevlisi Dr, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Kampusu, Kalkanlı, Güzelyurt, KKTC, ynevin@metu.edu.tr

Kurtuluş Savaşı'nın önsözü olarak nitelendirilen Çanakkale Savaşı, aynı zamanda Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş ruhunu temsil etmektedir. Dünya tarihini de şekillendiren bu savaş, Avustralya ve Yeni Zelanda için de bir ulus olma yolunda ilk adım olarak değerlendirilmektedir.

Dünya ve Türk tarihinin gelişim seyrinde bir dönümü noktası olan Çanakkale Savaşı'nın, yeni kuşaklara aktarılmasında ve tarih bilincinin oluşturulmasında tarih eğitimi kritik bir rol üstlenmektedir.

Bu çalışmada, Çanakkale Savaşı'nın lise müfredat programlarında ve ders kitaplarında hangi içerik ve yönelimle konu edildiği eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilmeye çalışılmıştır. Günümüzde, tarihe artan ilgi, tarih konusunda kaynakların çeşitlenmesi ve kaynaklara erişimin kolaylaşması; öğretim ortamlarının genişlemesine neden olduğu kadar söz konusu ilginin de beslenmesine fırsat verecek içerik ve yöntemlerin kurgulanmasını gerektirmektedir.

2. YÖNTEM

Bu makalede tarihi yöntem, içerik analizi ve doküman inceleme gibi yöntemler kullanılmıştır.

Çalışmada, Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın en son onayladığı(2011 ve 2012)lise tarih ders kitapları üzerinde inceleme yapılmış ve hâlihazırda yürürlükte olan müfredat programları göz önünde bulundurulmuştur. Bu çerçevede Çanakkale Savaşı'na yer veren 10 ve 11.sınıf müfredat programları ve aynı sınıfların ders kitapları incelenmiştir.

Ayrıca lise tarih müfredat programları ve ders kitaplarındaki Çanakkale Savaşı'nı konu edinen akademik çalışmalardan yararlanılmış; bu çalışmalarda tespit edilen eksikler ve bu eksikliklerin giderilmesi yönünde teklif edilen öneriler, dikkate alınarak yürürlükte olan müfredat programları ve ders kitapları değerlendirilmiştir.

Çanakkale Savaşı ile ilgili yapılan akademik çalışmalara ulaşmak için YÖK Ulusal Tez Veritabanı taranmış, bu çalışmalarda ortaya konulan yeni bilgilerin mevcut lise tarih derslerine yansıtılıp yansıtılmadığı denetlenmiştir.

Diğer taraftan, son yıllarda Çanakkale Savaşı'na artan ulusal ve uluslararası ilginin kamuoyuna nasıl yansıdığını belirlemek üzere basında yer alan haberler incelenmiştir. Ayrıca, Çanakkale Savaşı'yla ilgili son yıllarda sayısı ve çeşitliliği artan görsel ve yazılı yapıtlar, konunun lisede daha etkili bir biçimde öğretilmesine katkısı sorgulanmıştır.

3. LİSE TARİH DERSLERİNDE ÇANAKKALE SAVAŞI KONUSU

3.1. Lise Tarih Derslerinde Çanakkale Savaşı'nın Yer Alması

Lise müfredat programında Çanakkale Savaşı konusu ilk kez, 1927 yılında yapılan düzenleme ile üçüncü sınıftaki "Asr-ı Hazır Tarihi" bölümünün 32. maddesindeki "Umumi Harp" başlığında işlenmiştir (T.C. Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Dairesi 1927). 1931 yılında ise, konu genel olarak lise üçüncü sınıf için hazırlanan "Tarih III" adlı kitapta "İmparatorluğun İnhitacı" başlığının "Cihan Harbi" kısmında yer almıştır(Tarih III 1941:307-308).

1931 yılında lise üçüncü sınıflar için açılan "Tarih IV Türkiye Cumhuriyeti" dersinde, Çanakkale Savaşı konusu yer almamıştır. Çünkü müfredat programı konuları Çanakkale Savaşı'ndan sonra gerçekleşen Mondros Ateşkes Antlaşması'yla başlamaktadır. 1981 yılından itibaren, tarih dersinden bağımsız olarak "Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük" dersinin müfredatta yer almasından sonra, Çanakkale Savaşı bu ders içinde işlenmeye başlamıştır. Çanakkale Savaşı konusu bu programın "Giriş" kısmında Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılışı içindeki "I. Dünya Savaşı" alt başlığında yer almış ve ayrıca içerisine şöyle uyarıcı bir yazı konulmuştur; "Özellikle Çanakkale Muharebeleri üzerinde önemle durulması" (Tebliğler Dergisi, 25 Mayıs 1981, Sayı 2087: 20).

Özetle, 1981 yılından itibaren Çanakkale Savaşları, hem tarih, hem de "Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük" derslerinde doğrudan iki, Atatürk'ün yaşamı anlatılırken de dolaylı olarak bir defa olmak üzere toplam üç defa ele alınmıştır (Zeyrek 2007: 709-711).

3.2. 1990'lı Yıllardan Günümüze Çanakkale Savaşı'na Artan Ulusal ve Uluslararası İlgi

1990'lı yıllarda tarih konusuna artan ilgi, alanın popülerleşmesine, pek çok türde yayının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Elektronik medya ile bellek dışı kayıtların (dolayısıyla yapay belleğin) mümkün olduğu bir çağın içinde bulunmaktayız (Asmann 2001: 16-17). Bu durum, son yıllarda belleğe ve hatırlamaya ilginin artmasına neden olmaktadır. Ancak diğer yandan, toplum giderek artan bir hızla daha az anımsamakta ve yaşayan bellek, döneminin görgü tanıklığını yapmış bir kuşak artık yaşama veda etmektedir (Jacoby 1996:25).

Çanakkale Savaşı'na yönelik olarak da artan ilginin açık kanıtları özellikle dikkat çekmektedir. Sadece ulusal düzeyde sınırlanmayan bu durum, 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren özellikle uluslararası düzeye ulaşmıştır. Bu ilgiyi besleyen en önemli unsurlardan biri, Çanakkale Cephesi'nde şehit olan Anzak askerlerinin torunları tarafından geleneksel bir seromoni haline getirilen "Şafak Ayini" törenleridir.

18 Mart 1915'te kazanılan deniz zaferinin ardından, 25 Nisan'da karadan yapılan çıkartmada kaybettikleri 8 bin 700 Avustralyalı ve 2 bin 700 Yeni Zelandalı askeri anmak için 1934 yılından beri her yıl Anzak Koyu'nda şafak ayinine gelen Anzak torunları, 25 Nisan günü saat 05.30'da başlayan ve gün boyu devam eden törenlere katılmaktadırlar. Törenler için 1957'de sadece 14 kişilik bir heyet ile (Milliyet: 7 Haziran 1957) Çanakkale'ye gelen Anzakların katılım sayısı yıllar içinde artış göstermiştir.

Çanakkale Savaşı yıldönümü anma törenleri uluslararası düzeyde ilk kez 1990 yılında, yani savaşın 75.yıldönümünde, Türkiye'de gerçekleştirilmiştir. Törenlere, İngiltere Başbakanı M. Thatcher, Avusturalya Başbakanı Bob Hawke, Yeni Zelanda Genel Valisi Sir Paul Reeves ve Fransa, Kanada ve Almanya üst düzey yetkilileri katılmıştır (Milliyet:26 Nisan 1990). 75. yıldönümü anma törenlerine yaklaşık bin kişilik bir kabileyle gelen Anzakların bir kısmı, otellerin dolması nedeniyle Çanakkale halkı tarafından evlerde misafir edilmiştir (Milliyet:25 Nisan 1990).

Anzakların katılımı özellikle 90'lı yıllardan itibaren büyük bir artış göstermiş; 1998 yılında 4 bin kişi iken, 2001'de 5 bin kişiye, 2011'de 8 bin kişiye ulaşmıştır (Hürriyet: 26 Nisan 1998; Hürriyet: 25 Nisan 2001; Sabah: 25 Nisan 2011).

Bu törenlere genellikle Yeni Zelanda ve Avustralya adına devlet temsilcileri katılmakta, savaşa katılan diğer ülkeler adına çelenkler konulmakta ve ülke bayrakları yer almaktadır. 2013 yılında düzenlenen törenlere Türkiye'nin yanı sıra 28 ülkeden (Yeni Zelanda, Avustralya, Tunus, Sudan, Senegal, Makedonya, Lübnan, Kosova, İrlanda, Fransa, Fas, Bangladeş, Avusturya, Arnavutluk, Afganistan, İngiltere, Almanya, Azerbaycan, Bosna Hersek, Filistin, Hindistan,

Kanada, Libya, Macaristan, Pakistan, Sirilanka, Suriye ve Yemen) temsilciler katılmıştır (Hürriyet: 24 Nisan 2013). Diğer taraftan 2015 yılında Çanakkale Savaşı'nın 100. yıldönümü anma törenleri için ulusal ve uluslararası düzeyde projeler yürütülmekte ve hazırlık çalışmaları yapılmaktadır.

Anzakların her yıl dünyanın bir ucundan binlerce kişilik kabileler halinde Çanakkale'ye gelmeleri ve savaşta hayatını kaybeden dedelerinin hatırasına gösterdikleri saygı, Türk kamuoyunun ilgisini çekmiştir. E.Çölaşan bu durumu şöyle ifade etmektedir; “...Biz kendi tarihimizden kopuk duruma düştük. Yakın geçmişimiz bile bizim toplumu hiç ilgilendirmiyor. Ama elin oğlu, hem de binlerce kişilik kabilelerle, her yıl nisan ayında dünyanın taaa öbür ucundan kalkıp Çanakkale'ye geliyor ve orada savaşmış, can vermiş atalarının anısına törenler düzenliyor...” (Çölaşan, Hürriyet: 26 Nisan 2001).

Bu durum, Türk kamuoyunun hafızasında Çanakkale Savaşı'nın önemini tazelemiş, Çanakkale şehitliklerine ziyaretler artmış; hem deniz hem de kara muharebeleri görkemli törenlerle kutlanmaya başlanmıştır. 2002 yılında “Anzaklar anıyorlar, biz neden anmayalım?” sözüyle harekete geçen Hürriyet Gazetesi ve TÜRSAB, 2003 yılında “18 Mart Çanakkale Şehitleri Günü” organizasyonunu gerçekleştirmişlerdir. Törenlerin tüm ulusun katılımıyla gerçekleşmesi amacıyla 81 ilden 25'er çocuk, yanlarında öğretmenleriyle Çanakkale'ye davet edilmiştir (Hürriyet: 4 Şubat 2003). Çanakkale Zaferi kutlama törenleri kapsamında 18 Mart 2003'te ilk kez düzenlenen “Şehitler Günü” törenine 81 il ve KKTC'den 3 bin 500 öğrencinin yanı sıra pek çok kesimden katılım olmuştur (Hürriyet: 19 Mart 2003). 2006'da ise, “Ata'nın Yolunda 57. Alay Yürüyüşü”nde üniversite öğrencileri ve izcilerden oluşan yaklaşık 6 bin 500 kişi yer almıştır (Hürriyet:26 Nisan 2006). 2012'de ise, 57'nci Alay'ın kahramanlarının Mustafa Kemal ile birlikte yürüdüğü 10 kilometrelik güzergahta yapılan yürüyüşe 3 bin 500 izci, Türkiye'nin dört bir yanından 7 bini aşkın üniversite öğrencisi, 4 bin askeri lise ve Harp Okulu öğrencisi katılmıştır (Hürriyet:25 Nisan 2012). Artık Türk halkı da Anzaklar gibi atalarını hak ettikleri saygıyla anmaya başlamıştır. Diğer taraftan, 57. Alay'ın son yemeği olan kırık buğday çorbası ve üzüm hoşafı, neredeyse tüm okullarda ve kurumlarda dağıtılmaya başlamış ve geleneksel bir uygulamaya dönüşmüştür.

Çanakkale Savaşı anma törenlerinde, muharebe alanında düşmanlar arasında birbirlerine duyulan derin saygı ile başlayan dostluğun, özellikle Anzaklar (Yeni Zelanda ve Avustralya) ve Türkiye arasında sıcak ilişkilerin kurulmasına yol açtığı vurgusu yapılmaktadır. Bir zamanlar düşman olarak karşı karşıya gelen taraflar arasında kurulan dostluğun ve güçlü bağın merkezinde Mustafa Kemal Atatürk'ün dile getirdiği, bağışlama ve uzlaşmaya dair şu ölümsüz sözleri durmaktadır: “Bu memleketin toprakları üstünde kanlarını döken kahramanlar! Burada bir dost vatanın toprağındasınız. Huzur ve sükûn içinde uyuyunuz. Sizler, Mehmetçikle yan yana koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen Analar! Göz yaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınız, bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve huzur içinde rahat rahat uyuyacaklardır. Onlar, bu toprakta canlarını verdikten sonra, artık bizim evlatlarımız olmuşlardır.”(İğdemir 1985:6)

Kamuoyu ilgisinin artmasına paralel olarak, 90'lı yıllardan itibaren Çanakkale Savaşı'nın askeri, siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel ve insanî boyutunu inceleyen akademik çalışmalar da artış göstermiştir. YÖK'ün tez tarama sitesinde yer alan bilgiler, Çanakkale Savaşı konusuyla ilgili 1992 yılından itibaren 35 adet yüksek lisans ve doktora çalışması yapıldığını göstermektedir. Bu çalışmaların önemli bir kısmı 2005 yılı sonrasında gerçekleştirilmiştir ve çoğu ulusal ve uluslararası arşiv belgelerini içermektedir. Ayrıca, Çanakkale Savaşı'na katılan ülkelerin bakış açısını yansıtan çalışmaların sayısı da giderek artış göstermektedir.

Diğer taraftan, Çanakkale Savaşı ile ilgili çeviri eserlerin artması, hatıratların yayınlanması, dokümanter düzeyde belgesellerin hazırlanması ve nihayet kurgusal düzeyde dizi ve sinema filmlerinin çekilmeye başlaması da daha ziyade 2000'li yıllarda gerçekleşmiştir. Oysa,

Avustralya yapımı olan Gallipoli,1981'de gösterime girdiğinde dünya kamuoyunun ilgisini çekmiş ve pek çok ödül almıştır (Milliyet, 20 Eylül 1981). Türkiye'de ise en çok ses getiren çalışma 2005'te Tolga Örnek tarafından dokümanter bir sinema belgesel/film olan "Gelibolu", Türkiye'de tüm zamanların en çok izlenen belgeseli unvanını elde etmiş; gösterimde olduğu beş hafta içerisinde 555.149 izleyici sayısına ulaşmıştır (Hürriyet: 22 Nisan 2005). 2012-2013 yılları arasında ise 3 Çanakkale filmi vizyona girmiştir.

Türk kamuoyunda terörün tırmandığı 90'lı yılların sonunda Çanakkale Zaferi, ulusal birliği ifade eden bir slogana dönüşmüştür; "Çanakkale geçilmez, Türkiye bölünmez" (Hürriyet: 19 Mart 1999). Öyle ki Abdullah Öcalan krizi nedeniyle Türk-İtalyan ilişkilerindeki gerilim, futbol maçına da yansımış; 2 Aralık 1998'de İstanbul'da oynanan Galatasaray-Juventus maçına "Çanakkale geçilmez..." sözleri damgasını vurmuştur (Türenç, Hürriyet:11 Aralık 1999). Dahası, 19 Mart 2001'de KKTC'de Çanakkale Şehitleri'ni anma töreninde Kıbrıslı Türkler "Çanakkale geçilmez, KKTC de geçilmez" sloganlarıyla yürümüşlerdir (Hürriyet: 19 Mart 2001).

Özetle, Çanakkale, Türkiye'nin içinden geçtiği zor süreçlerde vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü temsil eden mücadele ruhu ve bir başarı hatırası olarak yeniden dillere pelesenk olmaya, kamusal alanda temsil edici bir değer kazanmaya başlamıştır.

3.3. Günümüzde Lise Tarih Derslerinde Çanakkale Savaşı Konusu

90'lı yıllardan itibaren Çanakkale Savaşı'na ulusal ve uluslararası ilginin artması ve konuyla ilgili yazılı ve görsel yapıtların çoğalması, lise tarih ders müfredatları ve ders kitaplarına ne ölçüde yansımıştır? Çanakkale Savaşı konusu hak ettiği düzeyde lisede yer almakta mıdır? Evrensel barışı ve dostluğu sağlamak ve sürdürmek kapsamında Çanakkale Savaşı konusu ele alınmakta mıdır? Türkiye'nin içinden geçtiği zor süreçlerde ulusal birliği ve toplumsal dayanışmayı güçlendirmek için Çanakkale ruhu ne ölçüde yaşatılmakta ve yeni kuşaklara doğru aktarılmakta mıdır? Savaşın sadece askeri değil, insanî, sosyo-kültürel ve ekonomik sonuçlarının daha sonraki süreçlere nasıl yansıdığı anlatılmakta mıdır? Savaşa katılan diğer ülkelerin bakış açısı ve bu ülkelerin tarihinde savaşın rolüne dikkat çekilmekte midir? Konu anlatımdaki üslup, diğer ülkeleri dışlayıcı veya olumsuzlayan unsurlar taşımakta mıdır? İnsan hakları, demokrasi, uluslararası hukuk ve tarafsız bakış açısını kazandırmak üzere konuyu destekleyen materyallere yer verilmekte midir?

Bu soruların cevaplarını araştırmak ve bu kapsamda öneriler sunmak üzere yapılan bu betimleme çalışması için, ilkökul ve ortaokul ile Yükseköğretim arasındaki kritik aşamayı oluşturan lise alanı seçilmiştir. Lise temel eğitimden sonra öğrencilerin hem genel eğitimlerini sağlayan, hem onların ilgi istek ve yeteneklerini ortaya çıkarıp bu doğrultuda gelişmelerini ve ara insan gücüne olan gereksinimi karşılamak üzere birer meslek dalına yönelmelerini öngören, hem de iyi birer vatandaş olarak yurduna, ulusuna katkı getirecek biçimde, yükseköğrenime hazırlamalarını da sağlayan orta düzeydeki önemli bir eğitim basamağı olarak belirlenmiştir (Oğuzkan 1981; Vural 2004:381).

Lise mezunlarının, Yükseköğrenim görmeden hayata atıldığı ve meslek sahibi olduğu dikkate alındığında, öğrencilerin asgari genel kültüre sahip, kişi ve toplum problemlerini tanıyan, ülkenin iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunması beklentisine uygun yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu noktada tarih eğitimi, lise öğrencileri için daha da önemli hale gelmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın en son onayladığı lise tarih ders kitapları ve hâlihazırda yürürlükte olan müfredat programları incelendiğinde, Çanakkale

Savaşı konusunun, 10. sınıf tarih dersi müfredatında ve 11 sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi müfredatında yer aldığı görülmektedir.

3.3.1.Lise 10. Sınıf Tarih Dersi Müfredatında Çanakkale Savaşı

2011 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından hazırlanan ve yürürlükte olan lise 10. sınıf tarih dersi müfredatı programı ve 10. sınıf seçmeli tarih dersi öğretim programı, haftada 2 ders saati esas alınarak hazırlanmış ve 5 üniteden oluşmaktadır.

Çanakkale Savaşı'nın yer aldığı "En Uzun Yüzyıl (1800 – 1922)" isimli 5. ünitenin 20 ders saati içinde işlenmesi planlanmıştır. 17 kazanımla belirlenen 5. ünite, diğer ünitelerle kıyaslandığında müfredatın %28'ini oluşturmakta ve bu oranla birinci sırada yer almaktadır.

Ünite de Çanakkale Savaşı konusu, I. Dünya Savaşı içinde Osmanlı Devleti'nin mücadele ettiği cephelerle birlikte verilmektedir. Çanakkale Savaşı'nın dünya ve Türk tarihi açısından önemi dikkate alındığında, konuya yeterince yer verilmediğini ve etkinlik olarak Çanakkale'ye bir gezi düzenlenmesi önerisiyle sınırlandırıldığını görmekteyiz. Açıklama kısmında ise, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda mücadele ettiği cephelere yer verileceği ifade edilmektedir.

3.3.2.Lise 10. Sınıf Tarih Dersi Kitabında Çanakkale Savaşı

2012 yılında dördüncü baskısını yapan ve ortak bir çalışmanın ürünü olan lise 10. sınıf tarih dersi kitabında(V.Cazgır, İ.Genç, M.Çelik, C.Genç ve Ş.Türedi), Çanakkale Savaşı, "En Uzun Yüzyıl (1800 – 1922)" isimli 5. ünitenin 6. konusu olan "XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti ve Savaşlar" başlığı altında "I.Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti'nin Sonu" kısmında "Osmanlı Devleti'nin Savaştığı Cepheler" içinde anlatılmaktadır.

"XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti ve Savaşlar" isimli 6. konunun girişinde "hazırlanalım" başlığı altında; "Çanakkale Savaşları'na yönelik gazete, dergi, İnternet ve ansiklopedilerden araştırma yaparak bilgiler toplayınız" önerisi yer almaktadır. Bu hazırlık çalışması, öğrencinin araştırma-soruşturma becerisinin gelişmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir.

"I. Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti'nin Sonu" kısmında, öncelikle maddeler halinde I. Dünya Savaşı'nın nedenleri verilmekte ve Osmanlı'nın savaşa nasıl girdiği anlatılmaktadır. Bu bilgilerin verilmesi, öğrencinin Çanakkale Savaşı'nın önemini kavraması açısından gereklidir.

Kitapta "Osmanlı Devleti'nin Savaştığı Cepheler" konusunun yer aldığı bölümde ilk olarak, Osmanlı Devleti'nin savaştığı cephelerin "Taarruz Cepheleri, Savunma Cepheleri, Müttefiklere Yardım Amacıyla Açılan Cepheler" başlıkları altında tasnif edildiği bir tabloya yer verilmiştir. Çanakkale cephesi, savunma amacıyla açılan cepheler kısmında yer almıştır. Öğrencinin tüm cepheleri bir arada görebileceği bu tabloda cephelerin açılış amaçlarına göre tasnif edilmesi öğrenmeyi kolaylaştırılan bir unsurdur. Ayrıca tablonun altında yer alan "Savunma ve taarruz cepheleri kavramlarından anladıklarınızı ifade ediniz?" sorusuyla, öğrencinin bu kavramlar hakkında araştırma yapmasına ve öğretmen tarafından da açıklanması gerektiğine dikkat çekilmek istenmiştir.

Ancak, cepheler açılış tarihine göre kronolojik bir çizgide veya açılış amaçlarına göre tasnif edildiği biçimde anlatılmamıştır. Tüm cepheler anlatıldıktan sonra, en son olarak Çanakkale Cephesi'ne yer verilmiştir. Bu noktada, öğrencinin zihninde olay kurgusunun karmaşık hale gelebileceği ihtimalini belirtmek gerekir. Ayrıca, öğrencinin kronolojik düşünme becerisinin gelişmesinde ve tarihi olayları nedenlerine göre gruplandırarak algılama yetisinin oluşmasında, tarih öğretiminin önemli bir rolü olduğunu hatırlatmakta fayda vardır.

Kitapta Çanakkale Cephesi'ne geçmeden önce, Osmanlı Devleti'nin savaştığı tüm cepheleri gösteren bir haritaya yer verilmiştir. Bu harita, tarihi olayların geçtiği coğrafi mekânların görsel olarak sunması bakımından ve bu sayede kalıcı bir öğrenmenin gerçekleşmesi açısından önemli katkı sağlamaktadır. Ancak haritanın, tüm cephelerin yer aldığı tablo sonrasında verilmesi daha doğru olurdu. Ayrıca haritada cephelerin kuruluş ve kapanış tarihlerine ve sayısal olarak askeri kayıplara da yer verilebilirdi. Günümüzde askeri harekâtları ve savaşları gösteren haritalarda çok daha detaylı ve görsel anlamda ilgi çekecek bilgiler yer almaktadır.

Kitapta Çanakkale Cephesi konusuna bir sayfa ayrılmıştır. Konunun sunumuna, diğer cephelerle karşılaştırıldığında (Kafkas Cephesi hariç) daha fazla yer verilmiştir. Ancak konunun dünya ve Türk tarihi açısından önemi dikkate alındığında ve Kurtuluş Savaşı'nın önsözü olduğu gerçeğinden hareketle bir sayfa yeterli değildir.

Çanakkale Cephesi'ne ayrılan bölümde konu, Türk Ordusu'nun zaferi, Mustafa Kemal'in askeri başarısı, savaşın genel sonuçları çerçevesinde ele alınmakta ve Mehmet Akif Ersoy'un Çanakkale Şehitleri'ne isimli şiirine yer verilmektedir.

İlk olarak, Çanakkale Cephesi'nin, I.Dünya Savaşı içinde Türk Ordusu'nun kesin zafer kazandığı tek cephe olduğu bilgisi verilmektedir. Burada I.Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti üzerindeki olumsuz etkisi, psikolojik olarak aşılmaya çalışılmaktadır. I.Dünya Savaşı'nı kaybettik ama Çanakkale'yi kazandık denmektedir. O halde diğer cephelerde savaşın kaybedilmesine sebep olan gerekçeler ile sadece Çanakkale Cephesi'ndeki başarı elde edilmesinin gerekçeleri karşılaştırılmalı ve analitik bir çerçevede sunulmalıdır.

İtilaf Devletleri'nin Çanakkale'ye neden saldırı düzenledikleri iki cümleden oluşan yetersiz bir açıklamadan sonra öğrenciye “Çanakkale cephesinin açılma sebepleri nelerdir?” sorusu yöneltilmektedir. Soru, konunun önemli noktalarının belirlenmesi ve üzerinde durulması gerekliliği açısından doğru ve gerekli bir sorudur. Ancak, öğrencinin bu soruyu cevaplmasına yardımcı olacak bilgi kitapta da bulunmalıdır.

Konu anlatımı, Mehmet Akif Ersoy'un Çanakkale Şehitleri'ne şiiri ile kesintiye uğratılmaktadır. Şiir, Çanakkale Savaşı hakkında hem bilgi vermekte hem de manevi boyutunu aktarmaktadır. Mehmet Kaplan'ın ifade ettiği gibi “...Şiiri okurken âdeta bir savaş tablosunu, daha doğrusu bir savaş filmini seyreder gibi oluruz. Zira burada sadece tablolarla olduğu gibi “statik bir manzara” değil, film sanatına has bir “hareketlilik” söz konusudur... Film şeridinde olduğu gibi her mısra, vaka'nın ayrı bir görüntüsünü verir...”(Kaplan, 1999: 205).

Kitapta, Çanakkale Savaşı konusunda bilgi ve duygu eksikliği şiir aracılığıyla giderilmeye çalışılmıştır. Özellikle savaşın insani boyutunu ve vahşetini sergilemesi açısından şiir önemli bir rol üstlenmektedir. “Şu Boğaz harbi nedir?” sorusuyla başlayan şiirde, savaşa katılan insan çeşitliliği, kullanılan silahlar, savaşın vahşeti anlatılmakta ve Batı medeniyeti sorgulanmaktadır. Şiir, Türk milli kimliğini oluşturan unsurların (hürriyet, istiklal ve bayrağa olan bağlılık vatan sevgisi, millet sevgisi, namus, şeref ve haysiyete olan düşkünlük, iman ve inanç kudreti, kahramanlık, Mehmetçiğin maneviyatı vb.) temsili açısından doğru bir seçimdir. Ancak şiirden önce, şiirin ön plana çıkardığı duygulara hazırlık oluşturacak bilgiler verilmesi gerekirdi. Örneğin, savaşa hangi ülkelerden hangi milletlerin katıldığı, savaşta hangi silahların kullanıldığı, insan hakları ihlallerinin olup-olmadığı, savaşan tarafların askeri ve teknolojik gücü, savaşta insani kayıplarla ilgili sayılara yer verilebilirdi.

Diğer taraftan şiir dönemin Türkçesi ile yazılmış olduğu için, anlaşılması zor kelimeler içermektedir. Bu kelimelerin anlamlarının metnin altında verilmesi uygun olurdu.

Şiirin altında, Türk ordusunun kimlerle savaştığı, İtilaf Devletleri'nin planları, Türk ordusunun savunma planı, savaşan taraflarının kullandığı silahlar, savaşın şiddetini sorgulayan 5

soru yer almaktadır. Bu sorular, konuyla ilgili öğrencinin bilmesi gereken önemli noktaların neler olduğunu belirlemede ve Çanakkale Savaşı ile ilgili anlatılması gereken pek çok noktanın şiiirde yer aldığını göstermektedir.

Şiiire yönelik soruların altında, konu anlatımı, kara ve deniz savaşlarının sonucunu veren bilgilerle devam etmektedir. Çanakkale Savaşı'nın en önemli figürü Nusrat Mayın Gemisi'nin ve başarılı topçusu Seyit Onbaşı'nın kahramanlıklarından bahsedilmekte, ancak resimlerine yer verilmemektedir. Artık kanıksanmış ve toplumsal hafızada yer etmiş bu iki önemli unsur yerine, savaşta önemli rol oynayan pek çok isimsiz kahraman burada anılabilir, resimlerine yer verilebilir ve gerçekleştirdikleri önemli hizmetlerden bahsedilebilirdi.

Daha sonra 19. Tümen komutanı Yarbay Mustafa Kemal ve emrindeki askerin Anafartalar, Kireçtepe, Conkbayırı ve Arıburnu cephelerinde göstermiş oldukları başarıdan bahsedilmektedir. Bu kısma, adı geçen yerleri gösteren Gelibolu Yarımadası'nın haritası konulabilirdi.

Çanakkale Boğazı'nı karadan da geçemeyeceklerini anlayan İtilaf Devletleri'nin Ocak 1916'da geri çekildikleri bilgisini, "Mustafa Kemal'in Çanakkale Savaşları esnasında emrindeki askerlere: '*Ben size savaşmayı değil, ölmeyi emrediyorum.*' sözünden yola çıkarak Çanakkale Savaşlarıyla ilgili neler söyleyebilirsiniz?" sorusu takip etmektedir. Bu soru, Çanakkale'de Türk askerlerinin nasıl bir ruh hali ile savaştığını göstermesi açısından önemli bir sorudur. Bu soruyu destekleyecek bir bilgi olarak, 57. Alayın "geri dönmeyi düşünmeden" adeta destanlaşan başarılarına yer verilebilirdi.

Çanakkale'yi kazanmanın I.Dünya Savaşı açısından sonuçlarına genel hatlarıyla yer verilmektedir. Ancak, Çanakkale Savaşı'nı kazanmamıza rağmen neden boğazlarda Türk hâkimiyetinin 1936 yılına kadar sağlanamadığı ve boğazların güvenliği için önemli olan boğazönü adalarının statüsü hakkında bilgi yer almamaktadır. Ayrıca Çanakkale'nin coğrafi alan olarak stratejik önemine yeterince yer verilmemekte; sadece Rusya açısından önemi belirtilmektedir.

Ayrıca savaşın önemli sonuçlarından biri olarak, Mustafa Kemal'in bu cephede gösterdiği başarı sayesinde Kurtuluş Savaşı'nın lideri olmasında etkili olduğu belirtilmektedir. Ancak, bu savaşın Kurtuluş Savaşı'nın ruhunu diriltmesi açısından önemine vurgu yapılmamaktadır.

Savaşın sonuçları arasında Osmanlı Devleti'nin eğitimli gençlerinin bu savaşta şehit oldukları bilgisine dikkat çekilmektedir. Bu noktada Çanakkale Cephesi'nde yaklaşık 10 bin üniversiteli ve 70 bin orta öğretim öğrencisinin şehit düştüğü bilgisinin (Arabacı, Milliyet: 17 Mart 2013) verilmesi, lisede eğitim gören ve üniversiteye hazırlanan yeni nesil için çarpıcı bir örnek oluşturacaktır. Savaşın bir nesli nasıl yok ettiğini ve geleceği kuracak kadroların nasıl yetersiz kaldığını göstermesi açısından bu konuya vurgu yapılmalıdır. Genç neslin silah yerine kalemlle kazanılacak mücadeleler için hazırlanması açısından bu yaklaşım önemlidir.

Konunun sonunda yer alan "Çanakkale Zaferi'nin önemini tartışınız" sorusu konu bütünlüğünün anlaşılması açısından önemlidir. Ancak ünite sonunda yer alan ölçme ve değerlendirme soruları içinde Çanakkale Savaşı ile ilgili bir soru yer almamaktadır.

3.3.3. Lise 11. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Müfredatında Çanakkale Savaşı

2012 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından hazırlanan ve yürürlükte olan lise 11. sınıf Türkiye Cumhuriyeti inkılâp tarihi ve Atatürkçülük dersi müfredatı programı haftada 2 ders saati esas alınarak hazırlanmış ve 7 üniteden oluşmaktadır.

Çanakkale Savaşı konusuna, “1881’den 1919’a Mustafa Kemal” isimli 1. ünite ve “Millî Mücadele’nin Hazırlık Dönemi” isimli 2. ünite yer verilmektedir. Toplam 6 ders saati içinde 4 kazanım beklenen 1. ünite, diğer ünitelerle kıyaslandığında müfredatın %7’sini, toplam 8 ders saati içinde 7 kazanım beklenen 2. ünite ise diğer ünitelerle kıyaslandığında müfredatın %11’ini oluşturmaktadır.

Çanakkale Savaşı konusuna iki ayrı ünite dolaylı olarak yer verilmektedir. 1. ünite Çanakkale Savaşı konusu, Mustafa Kemal’in askerî görevleri ile askerlik yeteneğinin anlatıldığı kısımda, dolaylı olarak ele alınmıştır. “Mustafa Kemal Paşa ile Çanakkale” başlığı altında Mustafa Kemal Paşa’nın Çanakkale’de mücadele ettiği cepheye gezi düzenlenmesi etkinliği önerilmektedir. Açıklama kısmında ise, Mustafa Kemal’in Trablusgarp, Çanakkale, Kafkas ve Suriye cephelerindeki askeri başarılarının ele alınacağı ifade edilmektedir.

2. ünite Çanakkale Savaşı konusu, Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin durumunun değerlendirildiği kısımda dolaylı olarak ele alınmıştır. “Cepheler” başlığı altında Osmanlı Devleti’nin savaştığı cephelerle ilgili harita çalışması yapılarak, tarih şeridi hazırlanması etkinliği önerilmektedir. Açıklama kısmında ise 10. Sınıf Tarih Programının “En Uzun Yüzyıl” ünitesinin 17. Kazanımı (I. Dünya Savaşı’nın sebep ve sonuçlarını kavrar) ile ilişkilendirileceği belirtilmektedir.

3.3.4. Lise 11. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Kitabında Çanakkale Savaşı

2012 yılında ilk baskısını yapan ve komisyon tarafından ortak bir çalışmanın ürünü olarak hazırlanan lise 11. sınıf Türkiye Cumhuriyeti inkılâp tarihi ve Atatürkçülük dersi kitabında, Çanakkale Savaşı konusu 1. ve 2. ünite yer almaktadır. Konu, Mustafa Kemal’in askeri hayatı ve kişisel özellikleri çerçevesinde 1. ünite, Osmanlı Devleti’nin I.Dünya Savaşı’nda açtığı cepheleri gösteren harita ile 2. ünite anlatılmaktadır.

“1881’den 1919’a Mustafa Kemal” isimli 1.ünitenin girişinde Kurmay Albay Mustafa Kemal’in Çanakkale Savaşı’nda, askerlerin önünde, adeta meydan okurcasına siperden cepheye bakan bir fotoğrafına yer verilmiştir. Resmin altında yer alan “Hazırlık Çalışmaları” başlığı altında “Mustafa Kemal’in askerlik hayatında görev aldığı yerler konulu harita çalışması yapınız” etkinliği önerilmektedir. Mustafa Kemal’in Çanakkale Savaşı’nda görev aldığı bilgisinden hareketle, Gelibolu Yarımadası’nın haritasının yapılması, savaşın geçtiği coğrafi mekânın öğrenilmesi açısından önemlidir.

Konu ikinci olarak, 1.ünitenin “Mustafa Kemal’in Askerlik Hayatı” bölümünde, “Çanakkale Savaşı” başlığı altında, Mustafa Kemal’in Çanakkale cephesinde gösterdiği askeri başarılar çerçevesinde yer almaktadır. Konu anlatımına iki paragraf ayrılmış ve 1.ünitenin girişinde yer verilen Kurmay Albay Mustafa Kemal’in Çanakkale Savaşı’ndaki resmi daha küçük boyutlu olarak bir kez daha yayınlanmıştır. Görsel materyali tekrarlamak yerine çeşitlendirmek amacıyla Mustafa Kemal’in Çanakkale Savaşı’ndaki başka bir resminin yer verilmesi daha iyi olurdu.

Çanakkale Savaşı, Mustafa Kemal’in askerlik hayatında Millî Mücadele’nin liderliğine giden en önemli olaylardan biri olarak tanımlanmış, Türk milleti tarafından tanınıp Millî Mücadele’nin lideri olarak kabul edilmesinde bu cephedeki başarısının etkili olduğuna vurgu yapılmıştır.

Çanakkale Boğazı’nı geçmeye çalışan İngiliz ve Fransız donanmasının başarısız olması üzerine Gelibolu Yarımadası’na kara harekatının düzenlendiği bilgisi verildikten sonra, Mustafa Kemal’in Arıburnu, Conkbayırı ve Anafartalar’da elde ettiği başarılar anlatılmıştır. Ancak, görsel hafızanın gelişmesine katkı sağlamak üzere, Çanakkale Savaşı’nın gerçekleştiği ve konu

anlatımında adı geçen Anafartalar, Conkbayırı ve Arıburnu bölgelerinin işaretlendiği Gelibolu haritasına yer verilmesi gerekirdi.

Mustafa Kemal Çanakkale Savaşı'nda Türk ordusunun yazdığı kahramanlık destanının en önemli komutanı ve yönlendiricisi olarak ifade edilmiştir. Mustafa Kemal'in komutası altındaki askerlerine “*Ben size taarruz emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum*” direktifine yer veren anlatımda Çanakkale Savaşı'nın bir varoluş savaşı olduğuna dikkat çekilmektedir.

Konunun anlatıldığı sayfanın sonunda Mustafa Kemal'in 1905-1918 yılları arasında görev yaptığı savaşların tarihi çizelgesini gösteren bir tablo yer almaktadır.

Çanakkale Savaşı konusu bu bölümde, daha ziyade Mustafa Kemal'in askeri başarısı ve askerlik hayatındaki önemi çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu da, konunun Mustafa Kemal'in askerlik hayatının anlatıldığı ünitenin çizdiği sınırlılıktaki verilmesi açısından doğru bir yöntemdir.

Konu üçüncü olarak, 1.ünitenin “Mustafa Kemal'in Kişisel Özellikleri” başlığı altında, Mustafa Kemal Atatürk'ün yaratıcı düşünce, ileri görüşlülük, lider olma özelliklerinin, öğrenciler tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlamak üzere çeşitli okuma parçalarının yer aldığı etkinlik kısmında işlenmektedir. Mustafa Kemal'in Conkbayırı'nda yaşadığı bir hadiseyi naklettiği okuma parçası aracılığıyla, Çanakkale Savaşı'nın önemi bir kez daha vurgulanmakta ve Atatürk'ün askeri başarısında Çanakkale Savaşı'nın önemine dikkat çekilmektedir.

Ayrıca okuma parçasının altında öğrencinin doldurması için bir boşluk bırakılmış ve anlatının Mustafa Kemal Atatürk'ün yaratıcı düşünce, ileri görüşlülük, lider olma özelliklerinden hangisine ait olduğunun yazılması istenmiştir. Bu uygulama, öğrencinin analiz becerisini geliştirmeye katkı sağlamaktadır. Diğer taraftan, genç kuşakların Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ü gerçekleştirdiği icraatlarla tanınması ve benimsemesi açısından yerinde bir uygulamadır.

Burada, Mustafa Kemal Atatürk'ün Çanakkale'de savaşan yabancı şehitlere hitaben 1934'de kaleme aldığı başka milletlerin hatıralarına saygı gösteren nutkuna yer verilmesi yerinde olurdu. Evrensel barışa ve dostluğa vurgu yapan bu nutukta Atatürk şöyle demektedir; “*Bu memleketin toprakları üstünde kanlarını döken kahramanlar! Burada bir dost vatanın toprağındasınız. Huzur ve sükûn içinde uyuyunuz. Sizler, Mehmetçikle yan yana koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen Analar! Göz yaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınız, bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve huzur içinde rahat rahat uyuyacaklardır. Onlar, bu toprakta canlarını verdikten sonra, artık bizim evlatlarımız olmuşlardır*” (İğdemir 1985.16). Bu sözler, Avustralya ve Yeni Zelanda'daki şehit yakınlarının hislerine tercüman olmuş ve 1934 yılından itibaren atalarının mezarlarını ziyaret etmek için Çanakkale'ye gelmeye başlamışlardır.

1.ünitenin sonunda yer alan “Ölçme ve Değerlendirme” bölümünde; Mustafa Kemal'in Türk halkı tarafından tanınmasında Çanakkale Savaşı'ndaki başarısı nedeniyle terfi almasına ve geniş kitlelerce tanınmasına vurgu yapan sorular yer almakta ve böylece Çanakkale Savaşı'nın Mustafa Kemal'in askerlik hayatında ve Millî Mücadele'nin liderliğine giden en önemli olaylardan biri olduğu bilgisi pekiştirilmektedir.

Çanakkale Savaşı, “Millî Mücadelenin Hazırlık Dönemi” isimli 2. ünitenin “I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti” başlığı altında Osmanlı'nın açtığı cepheleri gösteren harita üzerinde yer almaktadır. İlk olarak Osmanlı Devleti'nin yer aldığı grup, Osmanlı-Alman ittifakının kurulması ve Osmanlı'nın savaşa nasıl girdiği anlatılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin katılmasıyla savaşta yeni cephe açıldığı ve savaşın daha geniş bir alana yayıldığı bilgisi verilmektedir. Bu bilginin altında ise I.Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin savaştığı cephelerin yer aldığı bir harita yer almaktadır. Harita, cephelerin coğrafi mevkileri gösterilmekle beraber; cepheler hakkında kısa bilgiler de yer almaktadır. Çanakkale Cephesi başlığı altında

haritada yer alan bilgi, İtilaf Devletleri'nin neden Çanakkale'ye taarruz ettiği, deniz saldırısının başarısız olması üzerine kara saldırısının düzenlendiği ve Mustafa Kemal ve diğer Türk komutanlarının yönetimindeki Türk ordusu karşısında bir kez daha mağlup olduğuyla sınırlandırılmıştır. Çanakkale Savaşı ile ilgili herhangi bir tarih belirtilmemiş ve sayısal veriler yer almamıştır.

3.3.5. Çanakkale Savaşı'nın Öğretim Yöntemiyle İlgili Yapılan Araştırmaların Değerlendirilmesi

Yazınsal ve görsel alanlarda Çanakkale Savaşı ile ilgili yapıtların artmasıyla beraber, okullarda Çanakkale Savaşı'nın daha etkili bir biçimde öğretilmesiyle ilgili araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Ancak bu çalışmalar sınırlı sayıdadır (Ata 2001; Zeyrek 2007; Çoban 2011; Güven ve Zenginbaş 2013).

Bu çalışmalardan ilki, Çanakkale Savaşları'nın nasıl öğretilmesi gerektiği ile ilgili 2001 yılında Bahri Ata tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada, Çanakkale Savaşı'nı, konuya ilişkin sanat ürünlerinden yola çıkarak, nasıl öğretebilmesi gerektiği ele alınmış; interdisipliner bir bakış açısıyla, yansımalarından savaş olgusuna nasıl gidilebileceği ve bu yansımaların, çocuk ve gençlerde savaş olgusuna ilişkin tarih bilincini oluşturmada nasıl kullanılabileceği üzerinde bir takım görüşler ileri sürülmüştür. Çanakkale Savaşlarına ilişkin pek çok görsel malzeme bulunduğu, bu savaşın şiirler, fotoğraflar ve temsili resimler, filmler, web siteleri, müze ve tarihi yerlere geziler ile etkili bir şekilde öğretilebileceği belirtilmiştir.

İkinci çalışma, 2007 yılında Şerafettin Zeyrek tarafından yapılmış ve liselerde okutulan "Türkiye Cumhuriyeti ve Atatürkçülük" adlı ders kitaplarında Çanakkale Savaşları konusunu incelenmiştir. Zeyrek, Çanakkale Savaşı konusunun ders kitaplarında nasıl ele alındığını, içeriği ve görsellik boyutunu nasıl verdiğini ve bu kitapların yazarlarının savaş hakkındaki yaklaşımlarını karşılaştırmalı olarak değerlendirmiştir. Türk liselerinde okutulmuş ve okutulmakta olan 12 adet ders kitabını inceleyen Zeyrek, Çanakkale Savaşı ile ilgili bilgileri yeterli bulmamakta ve konunun daha ziyade askeri boyutuyla ele alınmış olmasına dikkati çekmektedir. Savaşın dünya tarihi açısından önemine ve insanî ve sosyo-kültürel boyutuna yer verilmediğini belirten Zeyrek, konuya ayrılan yeri ve konuyu destekleyici okuma parçalarını da yetersiz bulmaktadır. Zeyrek bu durumun temel nedeninin ders konularının Mondros Ateşkes Antlaşmasından başlatılmasından kaynaklandığını ve Çanakkale Savaşı'nın Mondros'tan önce gerçekleştiği için doğal olarak konuya yer verilmediğini belirtmektedir. Konunun ders kitaplarında hak ettiği ölçüde yer almamasını, Çanakkale Savaşı'na yeterli ilgi gösterilmemesinden kaynaklandığına belirten Zeyrek, son yıllarda yurt içinde ve yurt dışındaki sıkıntılardan dolayı Türk toplumunun başarıya duyduğu özlemin artmasıyla Çanakkale Savaşı'nın yeniden gündeme getirilmeye başlandığına dikkati çekmektedir. Ayrıca, çalışmada konunun ele alınışıyla ilgili yetersizliğin, Mustafa Kemal'in yaşamı anlatılırken dolaylı bir anlatımla giderilmeye çalışıldığı ifade edilmektedir. Zeyrek, Çanakkale Savaşı'nın anlatımında adeta savaş kahramanlığı yapıldığını, savaşın diğer taraflara yer verilmediğini ve bu durumun UNESCO ve AB'nin tarih anlayışına uygun olmadığını belirtmektedir. Yani evrensel barış, tarafsızlık, hakkaniyetlik, ulusların birbirlerine katkılarının belirtilmesi, gençlerde yanlış izlenim bırakmama, soyları başka soylara zarar verecek biçimde övmeme ve yermeme, şovenizme varacak biçimde milliyetçilikten kaçınma vb değerler açısından ders kitaplarının konuyu ele alış yetersiz bulunmaktadır.

Üçüncü ve en kapsamlı çalışma, 2011 yılında Fatma Eylem Çoban'ın lisede Çanakkale Savaşları öğretiminin öğrencilerin biliş ve algılama düzeylerini ölçmeye yönelik hazırladığı yüksek lisans çalışmasıdır. Çalışma, öğrencilerin Çanakkale Savaşları hakkında bilgisini ölçmek, okul yönetiminin ve tarih öğretiminin konuya yaklaşımını belirlemek ve öğrencilerin

Çanakkale Savaşları'na karşı bakış açısı, ilgi ve tutumunu belirlemek amacıyla, üç ana grup altında toplanmıştır. Tarama modeline dayalı olarak desenlenen bu çalışmada, Ankara, Van, Batman, Rize, Denizli, Isparta, Kırklareli, Çanakkale illeri ve bu illere ait ikişer ilçe örneklem olarak alınmıştır. Anadolu lisesi, genel lise ve meslek lisesi olmak üzere üç farklı okul tipinde öğrenim gören toplam 1914 öğrenciye ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda, Çanakkale Savaşları ve yapıldığı zamanla ilgili öğrencilerin bilgilerinin yetersiz olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin asıl sorununun kronolojiyle ve neden sonuç ilişkisinin kurulamamasıyla ilgili olduğu ve bu yetersizliğin Meslek Liselerinde, Anadolu ve Genel Liselere oranla daha da yükseldiği görülmüştür. Çanakkale şehitlerini anma törenlerinin, okullarda yeteri kadar önemsenmediği, müfredat programında Çanakkale savaş alanlarına gezi düzenlenmesi özellikle belirtilirken, yapıma oranı en düşük etkinlik olduğu saptanmıştır. Ayrıca tarih öğretmenlerinin çağdaş eğitim metotlarını uygulamada yetersiz kaldıkları görülmüştür.

Dördüncü çalışma ise 26-28 Nisan 2013 tarihleri arasında Aksaray'da düzenlenen II. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu'nda Cemal Güven ve Mustafa Zenginbaş tarafından sunulan bildiridir. "Sosyal Bilgiler ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitaplarında Çanakkale Muharebeleri" başlıklı bildiri, müfredat programları ve ders kitapları çerçevesinde Çanakkale Savaşı'nın nasıl ele alındığını değerlendirmekte ve çeşitli öneriler sunmaktadır. Bildiride, konuyla ilgili kimi bilgilerin hatalı ve tutarsız olduğu belirtilmekte ve bu problemin acilen giderilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Diğer taraftan, sadece 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde konunun detaylı bir biçimde ele alındığına, daha sonraki sınıflarda ise dar bir kapsamda sunulduğuna dikkat çekilmektedir. Ayrıca bildiride, konu sunumunda klişeleşmiş tarihi öznelerin seçilmiş olması eleştirilmekte ve farklı tarihi öznelere yer verilerek anlatımın zenginleştirilmesi önerilmektedir.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Toplumsal hafızanın oluşmasında, kültürel kimliğin inşasında ve kuşaklar arası bilginin aktarılmasında tarih eğitiminin önemli bir yeri vardır. Küreselleşme, çokkültürlülük ve dünya vatandaşlığı gibi kavramların yoğun olarak tartışıldığı ve sosyal yapının hızla değiştiği günümüzde, tarih bilincinin sağlanmasında, tarih eğitiminin rolü giderek kritik bir önem kazanmaktadır. Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'si'ne uzanan tarihsel süreçte kritik bir dönüm noktası olan Çanakkale Savaşı'nın yeni kuşaklara doğru ve etkili bir biçimde öğretilmesi çok önemlidir.

Çanakkale Savaşı konusunda lise 10. sınıf "Tarih" ve 11. sınıf "Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük" dersi müfredatları ve ders kitapları yanı sıra, bu içerik ve kapsamı değerlendiren akademik çalışmalar incelenmiştir. Bu çerçevede ulaşılan sonuçlar aşağıda değerlendirmeler ve öneriler olarak maddeler halinde sunulmuştur.

1. Çanakkale Savaşı'nın Türk ve dünya tarihi açısından önemi dikkate alındığında, mevcut müfredat programları ve ders kitaplarında hak ettiği ölçüde yer bulduğunu söylemek zordur. Konu dolaylı olarak, I. Dünya Savaşı içinde Osmanlı Devleti'nin mücadele ettiği cephele içinde (10.sınıf tarih dersi) ve Mustafa Kemal'in hayatı ve askeri başarısı (11.sınıf T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi) çerçevesinde sınırlı düzeyde anlatılmaktadır.
2. Konu, askeri tarih boyutuyla ve sadece Türk tarihi açısından ele alınmakta, savaşa katılan diğer ülkelerin tarihi açısından değerlendirilmemektedir. Çanakkale Savaşı'na hangi ülkelerin ve milletlerin katıldığı, kaç kişinin savaştığı ve savaşın sonunda tarafların ne kadar zayıt verdiği ile ilgili bilgilere yer verilmeli ve sayısal verilerle

oluşturulacak tablolarla bu bilgiler desteklenmelidir. Ayrıca, Çanakkale Savaşı'nın insani, sosyo-kültürel ve ekonomik boyutu, daha sonraki tarihsel gelişmelerdeki rolü ve günümüze yansıyan etkileri anlatılmalıdır.

3. Savaşın tüm vahşetine rağmen, savaşan taraflar arasında insani şartların zorladığı dostluk ilişkileri anlatılmamaktadır. Özellikle savaş sırasında gelişen ve günümüzde güçlü biçimde sürdürülen Türk-Anzak ilişkisine yer verilmemekte; evrensel barışın ve kültürler arası dostluğun algılanması açısından savaşın bu boyutuna yeterince dikkat çekilmemektedir.
4. Çanakkale Savaşı'nın kazanılmasında, cephe gerisindeki sosyal yardımlaşma faaliyetlerinin öneminden ve bu faaliyetlerin gerçekleşmesinde rol alan cemiyet ve kurumlardan bahsedilmemektedir. Özellikle Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin savaştaki faaliyetlerine yer verilmesi, günümüz Kızılay'ının kritik süreçlerdeki rolünün daha iyi anlaşılmasına ve toplumsal sorumluluk bilincinin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Toplumsal dayanışmanın ve manevi birliğin güçlenmesi, örnek teşkil edecek bu türden faaliyetlerin anlatılmasıyla mümkün olabilir.
5. Tarihin öznesi insandır. Çanakkale Savaşı, toplumu oluşturan tüm unsurların katılımıyla ve desteğiyle gerçekleşmiş ve başarıya ulaşmıştır. Bu savaşta önemli rol oynayan Türk kadınının hem cephede hem de cephe gerisindeki; savaşan, savaşın yaralarını saran, gerektiğinde erkek işgücünün yerini alan, cemiyet kuran, yardım toplayan öksüz ve yetimleri esirgeyen kadın faaliyetleri anlatılmamaktadır. Türk kadınının, Türk toplumundaki hak ettiği saygın yeri kazanmasına bu savaştaki deneyimlerin belirleyici olduğuna vurgu yapılması önemlidir. Diğer taraftan, bu savaşta Gayri Müslim vatandaşların rolünden bahsedilmemektedir. Hatta Osmanlı Devleti'nin parçası olan ve bugün Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kalan ülkelerdeki milletlerin de bu savaşa katıldığı ve şehit verdiği bilgisi yer almamaktadır. Çok uluslu Osmanlı Devleti'nden, ulusal-üniter yapıdaki Türkiye Cumhuriyeti'ne giden süreci anlamak, toplumsal birliği sağlamak, bölgesel ve uluslararası kültürel ilişkileri güçlendirmek açısından bu bilgilerin verilmesi yerinde olur.
6. Savaş sırasında sivil ve yaralı unsurları hedef alan saldırılar, kimyasal gazların kullanımı, esirlere kötü muamele gibi uluslararası hukuk ve insan hakları açısından çeşitli suiistimaller gerçekleşmiştir. Bu suiistimallere dikkat çekilerek, uluslararası hukuk, insan hakları, hoşgörü, karşılıklı anlayış ve demokrasi gibi kavramların daha iyi benimsenmesi sağlanabilir.
7. Etkinlik olarak Çanakkale'ye bir gezi düzenlenmesi önerilmektedir. Muharebe alanlarının, şehit mezarlarının, anıtların ve müzelerin yerinde görülmesi, konunun daha iyi anlaşılması açısından önemlidir. Ancak bu etkinlik önerisinin hayata geçirilmesi, ulaşım ve maddi imkanlar boyutu düşünüldüğünde ne kadar mümkündür? Çanakkale'ye düzenlenmesi önerilen gezi etkinliğinin tüm bölgelerin katılımını sağlayacak şekilde koordine edilmesi, ulaşım ve diğer giderlerin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından desteklenmesi gerekmektedir.
8. Tarihi olayların hafızada şekillenmesinde coğrafi mekan algısı önemlidir. Çanakkale Savaşı'nın gerçekleştiği alanları içeren haritalara yer verilmelidir. Ayrıca görsel hafızayı güçlendirecek kimi şahısların veya savaş manzaralarını yansıtan resimler metinde kullanılmalıdır. Metin içinde oluşturulacak küçük kutular içinde savaşta yer alan isimsiz kahramanlardan söz edilebilir.

9. Konu anlatımıyla ilgili sadece Yarbay Mustafa Kemal'in Çanakkale Cephesi'ndeki resmine yer verilmiştir. Çanakkale'de görev alan diğer komutan ve askerlerin resimleri, cephenin ve siperlerin durumunu gösteren veya savaş manzaralarını içeren resimlerden faydalanılmamıştır.
10. Konu anlatımını pekiştirmek üzere seçilen okuma parçaları yetersizdir. Konu anlatımını güçlendirecek hatıralara/ anılara veya diğer ülkelerin bakış açısını yansıtan okuma parçalarına yer verilmemiştir.
11. Ders kitaplarının yanı sıra, görsel ve işitsel hafızaya seslenecek roman, hikâye, anlatı, belgesel, film, animasyon, bulmaca, oyun gibi çeşitli materyallerle konu anlatımı desteklenmelidir. Ancak kurgusal olan ürünlerin, özellikle geniş kitlelere ulaşan film ve belgesellerin, gerçek olaylardan farkını ayırtıracak bilgilendirme yapılmalıdır.
12. Konunun sunumunda ders kitaplarının yetersiz olması, anlatıcı olarak öğretmenin rolünü daha da önemli hale getirmektedir. Bu noktada öğretmenlerin yeni eğitim ve iletişim teknolojilerini ne ölçüde kullandığı ve konuyla ilgili yapılan çalışmalara ne kadar vakıf olduğu sorusu gündeme gelmektedir. Bu çerçevede hizmet içi eğitim verilerek bu eksiklikler giderilmelidir.
13. Çanakkale Savaşı yıldönümü anma etkinlikleri çerçevesinde, savaşa katılan ülkelerin de yer alacağı uluslararası şiir, kompozisyon vb yarışmalar düzenlenebilir. Çanakkale yıldönümü törenleri için Türkiye'ye gelen ailelerin çocukları misafir edilebilir veya bu ülkelere okullardan seçilmiş öğrenciler gönderilebilir.
14. Ders kitaplarında yer alan bilgiler, konuyla ilgili yapılan akademik vd çalışmalar dikkate alınarak güncellenmemiştir. Daha önceki ders kitaplarında konuyla ilgili bilgiler neredeyse aynı düzeyde yeni kitaplara yansıtılmıştır. Bu sebeple, Çanakkale Savaşı'yla ilgili yeni akademik çalışmalarda ve diğer yapıtlarda yer alan bilgiler çerçevesinde ders kitapları gözden geçirilmeli ve yenilenmelidir.

5. KAYNAKLAR

- Arabacı, Caner(17 Mart 2013).Çanakkale'de okumuş bir nesli de kaybettik, *Milliyet*.
- Assmann, Jan. (2001).Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik, İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- Ata, Bahri(2001). Çanakkale Savaşlarını Nasıl Öğreteceğiz?. *Türk Yurdu*, 164(23-29).
- Cazgır, V., Genç,İ., Çelik,M., Genç, C. ve Türedi, Ş.(2012).*Ortaöğretim 10. Sınıf Tarih Dersi* ,Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Cemal Güven ve Mustafa Zenginbaş, Sosyal Bilgiler Ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi Ve Atatürkçülük Ders Kitaplarında Çanakkale Muharebeleri, *II. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu (USBES II)*, 26-28 Nisan 2013, Aksaray(bildiri metni henüz yayınlanmamış olup, Doç Dr. Cemal Güven'den temin edilmiştir).
- Çoban, Fatma Eylem.(2011). Ortaöğretim Öğrencilerinin Çanakkale Savaşları Ve Öğretimine İlişkin Bilgi ve Algılama Düzeyleri, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, [Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi](#), [Sosyal Bilimler Enstitüsü](#), [Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı](#), [Tarih Öğretmenliği Bilim Dalı](#).
- Çölaşan,Emin(26 Nisan 2001). Anzaklar, *Hürriyet*.
- Hürriyet*(19 Mart 1999). Çanakkale Geçilmez, Türkiye Bölünmez.
- Hürriyet*(25 Nisan 2001).Anzaklar Atalarını 'Şafak Ayini'yle Andı.
- Hürriyet*(19 Mart 2003). [Biz de Anzakların torunları gibi kutladık](#).
- Hürriyet*(24 Nisan 2013). Torunlar Çanakkale'de buluştu.
- Hürriyet*(25 Nisan 2012).Savaş Dostları.

- Hürriyet*(26 Nisan 1998). Anzak Usulü.
- Hürriyet*(26 Nisan 2006).Anzak Şafağı.
- Hürriyet*(4 Şubat 2003).[18 Mart'ta şehitler herkesi Çanakkale'ye çağırıyor.](#)
- İğdemir, Uluğ.(1985). *Atatürk ve Anzaklar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Jacoby, Russell.(1996).*Belleğini Yitiren Toplum*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kaplan, Mehmet.(1999).*Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Komasyon(2012). Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Milliyet*(20 Eylül 1981). Gelibolu Filmi Avustralya'da 8 Ödül Kazandı.
- Milliyet*(25 Nisan 1990). Anzaklar Günü Kutlanıyor.
- Milliyet*(26 Nisan 1990). Çanakkale'de Tarihi Tören.
- Milliyet*(7 Haziran 1957). Çanakkale'ye Bir Anzak Heyeti Geldi.
- Oğuzkan, Turhan.(Ed.)(1981).*Türkiye'de Ortaöğretim ve Sorunları*. İstanbul: Hisar Eğitim Vakfı Yayını.
- Sabah*(25 Nisan 2011). Anzaklar Koyunda Şafak Ayını.
- T.C. Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Dairesi.(1927). *1340 Tarihli Orta Mektep ve Lise Müfredat Programlarına Zeyl*, İstanbul: Devlet Matbaası.
- Tarih III, Yeni ve Yakın Zamanlar(1941). Ankara.
- Tebliğler Dergisi*, 25 Mayıs 1981, Sayı 2087.
- Tezel, Mevlüt(22 Nisan 2005). Gelibolu Filmi Rekora Koşuyor, *Hürriyet*.
- Türeç, Tufan.(11 Aralık 1999). Fatih Terim adaylığımızı bir gece önce ilan etti, *Hürriyet*.
- Vural, Birol.(2004). *Öğretmenin Mevzuat El Kitabı*, İstanbul: Hayat Yayınları.
- Zeyrek, Şerafettin.(Kasım 2007).Liselerde Okutulan Türkiye Cumhuriyeti ve Atatürkçülük Adlı Ders Kitaplarında Çanakkale Savaşları, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 40, ss. 707-721.

Extended Abstract

Dardanelles Campaign has affected Turkish and world history profoundly in military, political, economic, socio-cultural and human dimensions. This war, which affected hundreds of thousand people's lives in the long and narrow peninsula of Gallipoli from various nations in naval and inland battles, took place for almost a year, resulted with half a million war casualties (martyr, wounded, lost, disabled).

History education has a critical role in transmitting Dardanelles Campaign which is considered as a turning point in the history of Turks and the world, to new generations and establishing historical consciousness.

Growing interest in history in the present, diversification of sources and easy access to sources caused the expansion of educational fields; on the other hand it necessitates the construction of the content and methods in order to nourish this interest. This growing international interest specifically after the second half of the '90's (with "The Dawn Service" which are the ceremonies traditionalized by the grandchildren of the Anzac soldiers) has also nourished the national interest. Along with the growth of this common interest, academic research considering military, political, economic, socio-cultural and human aspects took pace.

This study aims to assess the content and the methods are used in secondary education history teaching curriculum and text books, on Dardanelles Campaign which is one of the most significant incidents of recent history, using a critical approach. History education is a significant element in order to raise historical consciousness. Being one of the issues determining a nation's destiny, Dardanelles Campaign has to be assessed delicately. On the other hand the education of this issue has to be designated with new information and aspects when transmitting it to new generations. Dardanelles Campaign carries a dramatic meaning in the history of the Turks and the world, thus 10th grade and 11th grade curriculums

and text books that are examining this issue are assessed. Considering those data, in this descriptive and critical study new suggestions are offered.

In this study, the history books certified by Ministry of Education Board of Education and Discipline are examined and current curriculums are taken into consideration. In this framework, 10th grade and 11th grade curriculums and text books including Dardanelles Campaign are examined.

On the other hand, academic studies on secondary school curriculums and text books are reviewed; identified deficiencies and suggestions for solutions in those studies are considered.

Moreover, in order to reveal the public reflections of the growing national and international interest towards Dardanelles Campaign in recent years, the news about the issue are examined. Furthermore, the effects of growing number of visual and inscriptive literature on secondary education are questioned.

When the significance of Dardanelles Campaign is considered, existing curriculum and text books have not been examined academically to the extent which is required. Furthermore, the issue is generally assessed only with a military aspect in the context of Turkish history, the lack of consideration from the aspect of other countries' histories is obvious.

The necessity of the text books including Dardanelles Campaign has to be updated with new academic studies and other research. Furthermore, the lecturing of the issue should be designated aiming to improve the ability of chronological thinking. The battle must be illustrated, not only considering Turkish history, but also presenting other participant countries' point of view. Along with the humane, socio-cultural and economic aspect of the Dardanelles Campaign, the role of this incident in subsequent historical developments, also the effects of it to the present day should be taken into consideration. The participation of all the elements establishing Turkish society and nations outside the borders of Turkey has to be included. The information has to be supported with tables based on quantitative data.

In order to implement productive and permanent learning; the maps of the battle fields in which the Dardanelles Campaign took place should be benefited; using pictures of some people and scenes from the battle field in the text; along with text books; lecture should be supported with visual and audio materials; such as novels, short stories, narratives, documentaries, films, animations, riddles and games.

Kaynakça Bilgisi:

Yazıcı, N. (2013). Lise müfredat programlarında ve ders kitaplarında Çanakkale Savaşı'nın öğretimi üzerine eleştirel bir yaklaşım. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi [Hacettepe University Journal of Education]*, 28(2), 535-550.

Citation Information:

Yazıcı, N. (2013). A critical approach to the instruction of dardanelles campaign in secondary education curricula and text books [in Turkish]. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi [Hacettepe University Journal of Education]*, 28(2), 535-550.